

kében. *Bischof Seraphim: Die neue Art der Religionsverfolgung in Russland.* Sch, Z. VIII. (1932—33) 132. l. Seraphim a népbiztosok tanácsának egyik rendeletére hivatkozik. — ⁷ J. de Bivort de la Saudée: im. 529—531. — ⁸ A protestánsok működésére nézve: I. J. de Bivort de la Saudée: 531. l. — ⁹ Philippe de Régis: *La situation religieuse en Russie-Blanche et Ukraine Occidentales.* Etudes, 243 (1940. 20 avril) 131. l. — ¹⁰ Philippe de Régis i. m. 141. l.

BORBÉLY ISTVÁN S. I.

A délvidéki szellem kialakulásának tényezői

A SZŐKE TISZA és a kék Duna selymes szalagja által körülölelt gazdag föld a visszatért Bácska. Elválaszthatatlan tartozéka, összefüggő teste a csendes, kiegyensúlyozott magyar rónának: a magyar Alföldnek. A nagy Alkotó egynek és feloszthatatlannak teremtette felszínben, területben s lelkületben egyaránt. A messzeszálló szemhatár békés, csendes tájakat ölelhet át. Életet adó televény földjén a gabona és kukorica-táblák szélén vigyázó őrse-mekként mosolyogva bólogatnak a nagyszemű napraforgó virágok. Itt-ott egy-egy tanya-szállás tarkítja a csendesen nyugvó, halkan léleklő tájat. Nagy távolságokban szélesen ülő nagyudvarú falvak hallgatnak önérzetesen a vagyoni jólét biztos tudatában. Élet ritmusa zeng városaiban.

Vajjon az egyszintű tájak összefonódása, a békés csend, csak a természetben van-e, vagy a tájat formáló és használó emberben is? Vajjon az életet adó föld megbékíti-e a sziveket, vagy a bőséget megduzzadt véredényei nem korbácsolnak-e fel heves indulatok a van és nincs két mozgató hatalom és erő között? Vajjon a szállások mélyén átlátszó világosságban érnek-e az emberi hajlamok, avagy a kazlak homályában titkok leselkednek az arrajárókra? Vajjon az alföldi rónán vigyázó magyar tekintet melege leér-e az Alduna nádas tájaira és a megértés galambjaival elér-e minden ház portájára, vagy pedig a tulsó partról átnyuló hegyek árnyai fekszik meg az emlékezet zugait és szétesett álomképek hazajáró szellemei susognak és elsötétítenek embert, lelket, házat, házat egyaránt.

Telepes községek... egymás mellé ejtett népcsoportok! Vajjon kézben-kézzel járták-e a történelmi rendeltetés sorsközösségi útját, vagy pedig bizalmatlan meg nem értéssel várják a történelmi sorsfordulót, amely javukra dönti az államhatalom mérlegét.

Minél délebbre halad az európai közút, vagy vasút, annál kevesebb az Alföld szívének kisugárzása s annál több a Balkánról ható erők vonzása.

Nagy összefüggő tömegben élő népcsaládok, vezető népiségek és szétszórt néptörödékek sokrétűvé és sokszínűvé tarkítják a felszínés szemléletre egységes földet. Magyar Svájc-nak is lehetne mondani, ahol a vezető rétegek mellett a szívós népi öntudatra éb-

resztelt népi szórványok élnek Szent István összefogó palástja alatt, élvezve az államhatalom kedvezményeit, de nem mindig megértő szívvel fogadva azt. Egymástól élesen elhatárolt lelkeséggel, de földrajzilag összeolvasztva él körülbelül egy millió ember, akik mind a történelmi és faji erőkre támaszkodva a politikai, gazdasági, kulturális téren magukban hordják az elsőbbség tudatát. Nyílt és sokszor felvetett kérdés: Minő lelkeség nyilvánul meg a mai időkben a Délvidék népcsoportjaiban és vajjon a magyar államvezető művészi készség hatott-e kedvezően a lelkek megbékélésére és egy új magyar átfogó szellemiség kialakulására? És hogy mennyiben van ebben része a magyar oktatásügyi politikának, a Délvidék iskolaszervezetének, amely a gyermekén át óhajt hatni egy új átfogó nemzet és nemzeti értékszemlélet kialakításán?

Az első kérdésre azt lehet válaszolni, hogy a Délvidék népcsoportjainak értékítélete, hangulata, szellemi és politikai iránykeresése a még mindig az 1941-ben megindított hullámvész elsimuló és ismét visszahullámozó lendületében van.

Népcsoportok élnek itt egymástól elszigetelten, vagy vegyesen — de egymástól eltérő vagy egymáshoz alig közelítő ideológiában.

A csendes lankák, a némán bólogató akácfaék alatt, a hunyt szemű ablakok mögött ismeretlen erők gyűrűznek és süppedékessé változtatják az életet adó biztos talajt.

MAGYAROK, németek, szerbek, bunyevácok, horvátok, szlovákok, rutének, románok, zsidók, vendek és cigányok tarkítják a népi térképet, s más-más nap felé nézve várják a béke végső sorsparancsát. A magyar, az 1941. óta újból vezető és államfenntartó fajta, két rétegből tevődik össze. Az egyik az **ŐSLAKÓ**, a helyben maradt, a földhöz kötött, a megszállást átvészelt, öntudatában a szenvedésben megedzett, vezetésről leszorított helyzetében is fajtaerős és hű maradt. A másik az anyaországi, az uralomváltozással visszavért, vagy odahelyezett hivatlnok-réteg az építő, az összeolvasztó kovász, amely a húsz éves törés részeit öntestével-lelkével akarja kitölteni és az elsorvadó testrészebe új életet, az anya vérével igyekszik átömlesztetni, hogy az egészséges vérkeringés a törzsből áradjon az újjáéledt tagokba. Jórészt szellemi vezetőréteg: tisztviselők, hivatalnokok, az államigazgatás minden ágazatából, akiknek érzékük nemcsak a mult szenvedéseit fogta fel az állatalanság, a nélkülözés, a nyomor köpenyében, hanem a jövőt építő magyar örök feladatát: megértést és testvéri hékét.

Az előbbi rétegben friss még a be sem gyógyult sebek sajtása, tehát kevésbé türelmes, megbocsájtó. Még élénken tudatában van az elmúlt húsz év jogrendszere, egyoldalú igazságszolgáltatása és hajlamos arra, hogy hasonló mértékkel fizessen. A másik réteg: az **ANYAORSZÁGI**, az államfenntartó hagyományok küldetés-tudatával jött, a megértés és megbocsátás szavával, a testvéri nyílt szóval, az államhatalom tiszteletével egybekötött népi elemek sajátos egyéniségének biztosításával. Az előbbiben a Balkán jogrendszere a megtorlást hangsúlyozta ki, az utóbbiban az öntudatosan előrenéző államrendező és fenntartó akarat a jövő ezredév szilárd szellemi és

jogi alapját akarja biztosítani. A két réteg közös nevezője csak elméletben van meg. Gyakorlatban csak az elesett rétegek felemelésének szellemi felerősítésével és egyszinteződésével fog megvalósulni. Ha erre ráépül az anyagi megerősödés, a vagyoni jólét nyújtotta szilárd felülepítmény, akkor bizhatunk a vezető faj teherbíróképességében és nagylelkű uralom-vonalvezetésében.

A magyar vezető szellem tehát ennek a célkitűzéseiben még egygé nem forrott két rétegnek nem egész surlódásmentes megnyilatkozásaiban nyilvánul meg. Az otlakló réteg duzzadó erővel követeli a vezető irányítást, a társadalmi és anyagi felemelkedést, a föld, az üzem, az ipari és kereskedelmi élet kézbe fogását és az anyaországi réteg térfoglalásának csökkentését, mintha a külön élő testrészek életét akarná tovább élni. Az anyaországi réteg a nemzeti szempontból magasabb gyakorlati és elméleti tudás, lelkületi kiegyensúlyozottság alapján áll. A területi elkülönülés jelszava helyett az egységes magyar gondolat és vezetés, a történeti és szellemi jogfolytonosság elvét vallja. Az idő a két réteg kiegyenlítődsét az egyik részről a kellő magyar tudás és tapasztalat megszerzésével, másik részről a partikuláris atmoszférába való beleéléssel, összeoldással fogja biztosítani. A közös rendeltetés hovatovább összekovácsolja a ma még társadalmilag külön álló és élő két értékes vezető réteget.

Szamarányánál, százados népi műveltségénél, gazdasági erejénél, faji öntudatának uralkodó jellegénél fogva a másik vezetőréteg a népi NÉMETSÉG. Politikai súlyát a fentiekén kívül nyomóssá teszi az a körülmény, hogy a jugoszláv uralom idején a nagy Németbirodalom hatalmának kisugárzásánál fogva bizonyos fokú vallási, nyelvi és kulturális külön jogállást biztosított magának és ezzel a politikai többlettel érintkezik az uralmat gyakorló magyar hatóságokkal és vezető réteggel. Ezt kihangsúlyozza és fokozza a bécsi egyezmény adta helyzeti előny. A két történeti és sorsközösségben élő értelmes népfaj között a régi évszázados lelki összeérés még nem tud érvényesülni. Az együttélés a két népcsoport között korrekt és loyális mind hivatalos, mind nem-hivatalos úton, de a régi megértés hangját vallási, kulturális és politikai eszmeellentétek gátolják. Erős fegyelem kovácsolja egygé a népesség egyedeit, bár az öregek és fiatalok közötti törésnek hézagait a gondos figyelő itt is megálapíthatja. A Trianon előtti kor békés együttélésének emlékét visszaidéző öregek megértése, magyarsághoz való alkalmazkodása nem mindig talál megértésre a magyarság államalkotó és fenntartó művészetét nem ismerő és anélkül felnőtt fiatalok öncélúságában. A megértés, a történelmi sorsközösség vas törvénye, a magyarság történelmi távlatokkal mérő úri megértése azonban itt is elsimítólag hat. Az örvendetes lecsillapodás és egymáshoz közeledés jelei kétségtelenül megállapíthatók és remélhető a régi testvéri hang és szó felülkerekedése, valamint az egyirányú egyenesvonalú haladás az egymást megértő és egymással haladó népek új Európája felé. Az életszükségleti érvek az egymás felé hajló érintkezési felületek keresését és megtalálását sürgetik. A megoldást meg kell találni, mert egyik fél sem szándékolja az eltávolodást szakadékká mélyíteni.

Szám, vagyon, öntudat és erősen összetartó faji erők szemszögén át nézve súlytadó és az államvezetésben az irányítók által lalolandó réteg az uralomvesztett PRAVOSZLÁV SZERBSÉG, amely a gazdagon termő föld birtokában és mozgékony kereskedő szelleménél fogva a szétdarabolás előtt is tekintélyes volt, s amely a trianoni uralomváltozás után számbeli kisebbsége ellenére politikai és államvezetői iskolázottság nélkül vezető uralmat gyakorló fajjává lett. Kiváló fajta szembeszökő hibákkal és dicsérendő erényekkel. Vallása fajt jelző és elkülönítő. Öntudatos. Zárt egység, amely heves vérmérsékleténél fogva szélsőségre hajló. De fajiságát életével védő. Nagyszerű kereskedő, értelmes és szorgalmas. Felfelé hajtó törekvése duzzadó erőkben gazdag. A hirtelen vezető szerepben azonban nem találta meg a kiegyensúlyozott vezető népek nagy erényét: a megértés, nagylelkűség adományát, ezért túlméretezett impériumának keretén belül egyetlen más népiség vonzalmát sem tudta biztosítani. Ez a magyarázata, hogy az első történeti megrázókódtatás, politikai földrengés, atomjaira robbantotta a nagy délszláv álom-államot és egyetlen népcsoport sem azonosította magát a vezető faj érdekeivel.

A szerbség ma néma és csendes. Hallgat és vár. Visszavonult és éli a leszorított fajta önmagát emésztő és sorsfordulót váró életét. A magyarság húsz évi trianoni bilincsek ellenére is megérti a friss fájdalmat. A vezető szerepvesztés, uralomvesztés mindig fájó seb és ha itt-ott a bele nem törődés szokatlan alakban jelentkezett, arra is lehet talán magyarázatot és mentséget találni.

Az önérzetes és nemesen gondolkodó népfajok megbecsülik és méltányolják egymást még akkor is, ha uralmi ellentétek választják el egymástól. A délvidéki szerb szállások és falvak ma sötétek. A városi művelt réteg vár. Az el nem helyezkedett fiatal réteg az utcán él. A külszín a béke, a fegyelmezett csend. Ez a csend azonban titkokkal van tele. A bizalom még nem érett meg. A magyarság is, a szerbség is vár arra az időre, amidőn a bizalom kapuja megnyílik a földrajzi szükségszerűség folytán egymás mellé rendelt két nép számára.

A három számban és politikai súlyban tehetős magyar, német és szerb réteg mellett kisebb csoportok tartják a település sakk-tábláját, amelyek mindegyike értékes megfigyelésre ad alkalmat, s amelyekkel a magyar állam vezető bölcsességének és a helyi igazgatásnak számolnia kell, megtalálva mindegyik számára azt a módot, amely a jelen államkeretekben egyéni és közösségi céljait megoldva látja.

Délvidék északi peremén a nyugati kultúrához simult KATOLIKUS BUNYEVÁCOK ma válaszúton vannak. Történeti multjuk, a szerb uralom alatti másodrendűségük a magyarság felé irányítják, viszont Zvonimir Horvátországa erős szívó hatással van rájuk. A gazdaréteg megértéssel fogadja a magyar közhivatalok baráti szavát, a kultúrréteg a horvát államban keres vezető szerepet. Az érzelmi hullámvész még nem csillapodott meg, bár a megértés és öszeérés feltételei nyitottak és mindenki számára adottak. A régi kapcsolatok visszaállítása itt látszik a legkézenfekvőbbnek, mert a ma-

gyarság kisugárzó ereje itt a határos nyelvterületen a legközvetlenebb, s a mindkét fél részéről nyilvánuló jószándék és barátságos érintkezés termékenyítő erővel hat.

Kisebb néptöredékek a délvidéki területen a SZLOVÁK és RUSZIN népi szórványok. Mindkettő érdeke, hogy a vezető és államalkotó fajhoz igazodjék. Elszigetelt csoportok ezek. Nagy népi tömbjeikről a történelem sodra következtében elszakadva, csak úgy biztosíthatják békés népi és gazdasági fejlődésüket, ha az államvezető réteggel államhűségben azonosulnak. Irányító szerepe egyik népcsoportnak sincs, mert sem számbeli aránya, sem kulturális kiemelkedettsége erre nem képesíti. A szlovák népiség két csoportban, a ruszin szétszórtan él. Jórészt gazdálkodó, kis részben kisiparos elem. A magyarság szempontjából hangsúlyozandó jelenség, hogy mindkét népcsoportban jelentős számban vannak olyanok, akik a magyarság testéről váltak le és csak nevük mutat arra, hogy valamikor a magyar törzshöz tartoztak. Az alkalmazkodó képesség mindkét népcsoportban megvan. Hinnünk kell, hogy a magyarság felé való tájékozódásuk őszinte és a gyakorlati érvek belátására épül. A felületen, a politikai szinten nincs velük nehézség, s a végleges jogállapot rögzítése, a kulturális kedvezmények után, amelyekben eddig is részesülnek, a magyar államnak nem fognak gondot okozni.

A VEND, HORVÁT, ROMÁN szórványok oly csekély számban vannak, hogy sehol sem képviselnek nagyobb súlyt s nincs is velük különösebb államigazgatási nehézség. A magyar vezetés meg is találta az utat a megértéshez, s ezen a vonalon nagyobb hullámmás nem tapasztalható.

A néji színképet változatossá teszi kb. 2000 Wrangel-hadsereg-ből menekült OROSZ hontalan és gyökértelen csapata. A szerb uralom alatt valahogy élet-lehetőséghez jutottak. Ma ennek alapjai is meginogtak. Művelt és úri réteg, régi cári modorral és lelki finomsággal, proletár sorsba taszítva. A magyarság megértése velük van és anyagi támogatása sem maradt el. Külön kulturális csoport, amelynek öregjei a régi dicsőség érzélgős önértékeléssel viselik a cári egyenruhát, melybe a Belgrádon felállított Comité újra beöltöztette őket, még a régi hosszú szuronyú oldalfegyvert is visszaadva, amelyben valaha mint a cári hadsereg katonái büszkélkedtek.

E sokrétű népelem között, ha számban nem is, de mozgékony-ságánál, szellemi érettségénél, anyagi képességénél fogva számottevő csoport a mindenütt megtalálható, de nagyobb számban a városokban élő ZSIDÓSÁG. Már 1941-ben, a visszatérés előtt az európai zsidó-törvények és korlátozások következtében sorsát a szerb államhatalomhoz kötötte.

Ebben a sokszínű és sokrétű népi együttesben, ebben a szétágazó népi törekvésekben, hangulati és szellemi különállóságban és eltérésekben, ebben a társadalmi, kulturális és eszmei irány sokféleségben a magyar uralom véglegessége után a magyar kultúra, a magyar szellem, a magyar nevelés van hivatva összehangolódást, megértést, egységet és rendet teremteni. A számban, államvezető-képességben, politikai hatalmi túlsúlyban levő nép: a magyarság hi-

vatott arra, hogy helyes rendeződést teremtsen ott, ahol a szellemi, politikai, társadalmi vezetést egyik sem tudja a maga számára elhatározóan biztosítani.

A különböző népcsoportokon belül és kívül gyűrűző tudatos és tudatalatti célkitűzések, ellentétek, félreértések között csak az egyetemes humánus, az emberiség nagy összekötő kapcsolatai és azokon belül érvényesülő magyar történelmi szellem és kultúra lehet hivatva egyensúlyt, megértést és összhangot biztosítani úri nagyvonalúságával, megbocsátó és vonzó nagylelkűségével, magasabb rendű kultúrájának jegyével, évszázadok tapasztalatai alapján kiérlelt és kiegyensúlyozott államvezetői bölcsességével, úrnépiséggel, amelyben az államalkotó és államvezető képességek évszázados történelmi fejlődés révén kifinomultak és nemzedékek örökletes sajátjává váltak. Megvan benne az úrnépek nagyvonalúsága, átfogó politikai élet-szemlélete, más fajok igényeinek megértése és értékelése, önfeláldozó nagylelkűsége, hősi kiállása, nehézségekben büszke felemelkedettsége és önsanyargatásig menő szervező képessége.

A Kárpátok ölében számbeli súlyánál, központi elhelyezkedésénél, történelmi erőinél és vezető rátermettségénél fogva csak a magyar fajra hárulhat az államvezetés terhe és feladata s reá súlyosodik a nyelvileg, fajilag és világnézeti széthúzó népfajok összefogása, kiegyenlítése, a nemesen magyarított Pax Hungarica megteremtése és biztosítása.

A megértést a szellem azonossága, az eszmék, életcélok közössége, az erkölcsi és anyagi értékek egyenlő elbírálása biztosítja: Ennek biztosítása a nemzetnevelés feladata. A felnőtt kialakult világnézettel bír. Nehezen alakítható és változtatható. A gyermek lelke fogékony a szellemi magvetés iránt. Nemzetnevelés igazi helye az iskola. A kultúra egységesítésére a legalkalmasabb kiindulópont, amely a gyermek hatásán át a családban, a felnőttek között érezteti átalakító hatását, főként a nemzetiségi téves ideológiák megváltoztatásánál.

A tanító és nevelő szeretetének, jóságának melege megolvastja a kicsi szívek otthon nyert fagyos kérgét, bizalomra tágulnak a sötét tekintetek és örömré, jóérzésre simulnak a félelem gyötrő vetületei, amelyeket az ártatlan szívekbe a faji elfogultság otthon beléoltott. Az érzelmi és bizalmi alap megteremtésével a magasabb eszmék is helyet találnak, megértést támasztanak és egységes testvériesülést hoznak létre a magyar és nem magyar ajkúak között.

Mint ahogy pedig szellemi eredményeket csak szellemi fegyverekkel lehet biztosítani, a magyar medencében a népek nagy olvasztó kohója nem lehet más, mint a műveltség otthona: az iskola, amely túl a napi élet pillanatnyilag felvillanó ötletein erkölcsi és szellemi értékálló kincseket ad egyformán a kultúra szántása alá fogott elmékbe és azonos és értékálló erkölcsi eszméket ültet a lelkekbe.

A nevelés és oktatás intézményei, nálunk is épúgy, mint más hol az állameszme szolgálatában állanak, de a magyar iskola és nevelő nem tesz különbséget, faj, vallás, származás és rang szerint, az érdem és érték mindig a nevelés alá vont egyéni képességein

mulott. Ez az átfogó magasabb rendű pedagógia a multban megértő testvérré kovácsolta a magyart a hazai nemzetiségi népcsoportokkal, anélkül, hogy erősebb villongások lángjai csaptak volna ki az iskola falain kívül. Sőt az iskola megteremtette légkör egyidőben kihatott a családra és utóbb tovább élt az iskolából kikerült felnőttek életében mindaddig, míg a népi önrendelkezés kétes értékű ajándékát egy tengerentúli bölcs az európai népek Eris almájaként a mesterségesen egymás ellen uszított népek közé dobta.

A magyar nemzetnevelés tehát most is a történeti hagyományok alapján és tapasztalatain állva lelki nemesedést biztosító azonos szellemi és erkölcsi tartalmat adó műveltséggel óhajt kibékítő sorsközösségre nevelő munkát kifejtteni az újra visszatért Délvidéken és így szolgálja a népiségek testvériesülésének nagy eszméjét a magyar vezető szellem erejével.

Hogy a nevelés és oktatás valóban képes is erre, az nem kétséges. Hogy ennek van egyedül államszervező és összeolvasztó ereje, azt nem kell különösen bizonyítani. A törvény parancsa, az államhatalom büntető szankciója, a szabadságjogok korlátozása erre ép úgy nem alkalmas, mint a kényszer-iskola és a kultúra elvonás. Az erőszakra erőszak lehet a válasz. A kényszer lelki visszahatást vált ki. A kultúra elvonása lelki feszültséget és ellenséges indulatokat zsilipjét nyitja meg. A kényszer-iskola mártirokat, nemzeti hősokeket, de egyszersmind aszociális embereket nevel.

A nemes nevelő szeretet szavával, megértéssel és megbecsüléssel nevel és oktat és így rendezi be oktatási intézményeit is.

A MAGYAR ÁLLAMSZERVEZET az uralom-átvételkor a nemes hagyományok folytatásaként a megbékélés, a kiegyenlítődés és kiengesztelődés iskolájával ment a Délvidékre. Meghagyva az igaz kultúrértékeket, megbecsülve a népi kultúrát és igényeket és minden népiségnek számarányának megfelelő kulturális intézményt biztosítva, rendezte be oktatás-otthonát, különböző fajú és fokú iskoláit.

Az általános népi műveltséget szolgálja és biztosítja a népiskola. Oktatóinak és tanulóinak számánál, változatos nyelviségénél fogva legjelentősebb. A népoktatás a nyelvi szabadság elve alapján áll. Ki-ki tetszése szerinti népiségének megfelelő iskolába járathatja gyermekét. A Délvidék népoktatási adatai a népiség megoszlására, tanerők és tanulók számára, az iskolák mennyiségére és nyelvi tagozódására nyújtanak tanulságos áttekintést.

Bács-Bodrog vármegyében, — a bajai járást nem tekintve —, azaz az újvidéki II. fokú közoktatásügyi igazgatási kirendeltség területén az 1942—43. tanév 335 népiskolában, 1444 tanteremben, 2032 szervezett álláson 2035 tanító végezte a szellemi magvetést, az erkölcsi nevelést, az oktató-nevelés áldozatos és nehéz munkáját a mai súlyos gazdasági, politikai viszonyok között és 98.197 tanuló vezetett a magyar állameszme tiszteletében az általános műveltség nemesítő útján. Nemek szerint osztva: 49.826 fiút és 48.371 leányt.

A népiskolai tanulók nemzetiség szerinti megoszlása élénk világot vet a Délvidék egész népi összetételének arányszámára, az

egyres nemzetiségek számbeli eloszlására és súlyára. A 98.197 beírt tanuló közül:

magyar	41.410
szerb	19.025
német	18.283
bunyevác	4.635
szlovák	4.265
ruszin	2.074
sokác	1.493
cigány	735
horvát	350
zsidó	184
egyéb	58
vend	15
román	9

Ennek a vegyes nyelvi összetételnek megfelelően a 335 népiskola a lakosság nemzetiségi számarányának, a vegyes lakosságú községek igényeinek megfelelően az alábbiak szerint oszlik meg: tiszta anyanyelvű népiskola: 222 és pedig

magyar	175
szerb	21
német	17
bunyevác	5
szlovák	3
ruszin	1

A vegyes tannyelvű népiskolák 2 csoportra oszthatók. Az egyik csoportban a két tannyelvűek, a másikban 3, illetve 4 tannyelvűek csoportosíthatók a lakosság népi összetétele szerint.

A két tannyelvű népiskolák száma 77 és pedig:

magyar-szerb	29
magyar-német	22
magyar-bunyevác	21
magyar-szlovák	4
magyar-ruszin	1

A 3 vagy több tannyelvű népiskola 36 és pedig az alábbi elosztásban:

magyar-német-szerb	18
magyar-német-sokác	4
magyar-német-ruszin	3
magyar-német-horvát	2
magyar-német-bunyevác	2
magyar-szlovák-szerb	3
magyar-német-szerb-ruszin	2
magyar-német-szerb-szlovák	2

A nyelvnek és iskoláknak színes és változatos csokrában a magyar tanítói becsület és öntudat áll őrt és vigyáz a magyar kultúrértékekre, a lelkek békéjére és Szent István palástja által védett népelemekre, hirdetve a közös haza, közös sors és közös elrendelés hivatottságát a Duna völgyében, megbecsülésre intve egymás népességét és hűséggel szolgálva az otthont, békés boldogulást adó magyar hazát és államfenntartó hatalmat.

A szellemi szántás és magvetés alapvető műveletét a népiskola hivatása magaslatán teljesíti és bizton remélhető, hogy a magyar állam szellemi és erkölcsi egysége biztosítható lesz a széles néprétegek nagy alapozó síkján.

Tekintettel arra, hogy a mindennapos népiskola a szerb uralom alatt 7 osztályú volt s a magyar uralom megindulása óta a 8 osztályúra való fejlesztés az 1941:XX. tc. rendelkezésének megfelelően fokozatosan kiépülőben van, s mivel a népoktatás a kötelező oktatási éveket 15 éves korig kitölti, így sem a szerb, sem a magyar uralom idejében általános irányú továbbképző népiskola Délvidék területén nem volt s nincs is.

A népoktatás kereteibe tartozó iskolafaj az általános irányú iparostanonciskola, amely a közismereti tárgyak, mint a magyar nyelv, földrajz, történelem anyagának erősítésével és biztos elemi szakismeretek nyújtásával foglalkozik. A kirendeltség területén 51 községben 5664 tanoncot foglalkoztat. Minthogy az ipar hivatásszerűen a hatóságokkal való érintkezés szükségéből is az állam nyelvét kell, hogy ismerje, az *oktatás nyelve* az iparostanonciskola Szervezeti szabályai szerint *magyar*. Ez alól a kirendeltség területén csak két német települési göcban van kivétel: Ujverbászon és Apatinban, ahol az oktatás nyelve német azzal a kötelezettséggel, hogy a politikai község a magyar anyanyelvű iparostanoncok anyanyelvi oktatásáról köteles gondoskodni. Bár ez a foglalkoztatás csak időszakos és szervezeténél fogva nem fogja az iskola hatáskörébe teljesen a tanoncokat s így közvetlen hatása kisebbnek látszik a mindennapos iskoláénál, mégis, mivel hozzásimul a népiskolához korban és helyben s oktatói jórészt a népiskola tanítói, a népiskola hatását tudásban és eszmekörben vannak hivatva tágítani, hivatásuk tudatában lévő oktató testületek tovább fejleszthetik azt a nemzetépítő munkát, amelyet a népiskola megkezdett és a társadalmi rétegeződés magasabb fokát jelentő nagy fontosságú iparos-osztály nemzethűségét, szellemi műveltségének egységét, magasabb és szélesebb látókörét biztosítják és életre hívják.

Igaz, hogy az iparostanonciskola mai szervezetében a nemzet értelmi és világnézeti színvonalának emelése szempontjából általánosan újításra érett. A nemzeti és keresztény irányú nevelést a magyar állam törvényhozása minden iskolafajban mint a nemzet kötelező parancsát fektette le. Az ilyen irányú nevelés pedig épen az iparos és szakmunkás-osztály nevelése, a magyar államtestbe mint építő és alkotó réteg beillesztése miatt elengedhetetlen. Ezért sorsdöntő a jól szervezett iparostanonc oktatás és nevelés. Valljuk azonban azt, hogy nem a szervezet tökéletességén vagy fogyatékosságán mulik valamely iskolafaj célkitűzésének eredményes vagy fogyatékos megvalósulása, hanem az oktatók magasabbrendűségén, képzettségén, hivatástudatán és a nagy célok irányította köteleesség hősies teljesítésén. A nevelő és oktató művészet itt is célt érő, ha fűti a tanár — tanító történeti és egyéni felelősség-tudata.

Az általános irányú iparostanonciskolának helyenként *szakirányúvá* való átszervezése most van folyamatban és ott ahol az iparostanoncok száma a háromszázat meghaladja, a községek állami támogatás mellett a szakirányúvá váló fejlesztés törvényes kötelezettségét és terhét még a háborús anyagi gondok között is szívesen vállalják, érezve azt, hogy komoly értékű iparosság egy község tartóeleme, megbízható rétege és a vagyonosodás biztosítója.

A középfokú oktatás intézményeiben felfelé irányuló rangsorban a szakoktatáson át az általános műveltséget nyújtó oktatási intézményekig az alábbi módon hangolódik össze az állami, népi és egyéni érdek és alakul ki az egységes kultúrközösség. A népiskolai előképzésre támaszkodik a középfokú iskolák ranghelyét igénylő kereskedőtanonciskola az iparostanonciskolával azonos oktatási rendszerrel és közelebbi célkitűzésében azonos oktatási nyelvvel. A három lüktető életű kereskedő városban (Ujvidék, Zombor, Szabadka) van kereskedőtanonciskola 9 osztállyal, 24 tanárral (19 férfi, 5 nő) és 300 tanulóval. A nemzetiségi arányszám itt is az egyes népiségnek a kereskedelmi életben való résztvételét tanulságosan jelzi:

magyar	162
szerb	75
bunyevác	28
horvát	19
német	16
szlovák	5

Ebben a számoszlopban nincsenek benn a 3 városon kívül eső városokban és köségekben lévő kereskedőtanoncok, akik az ottani általános irányú iparostanoncok létszámában tűnnek el, mivel a kereskedőtanoncoktatás ott még önállósítva nincs. Mégis tanulságos az egyes népiségnek a kereskedésben való részvételének számaránya, ahol aránylagosan a magyar vezet és a kimondottan kereskedőnek mondott német a szerb, bunyevác és horvát mögött az ötödik helyre szorult. Ebből egyrészt azt olvashatjuk ki, hogy a magyar, aki a legkevésbé jutott földhöz a televény bácskai földön, s akit a szerb uralom leszorított a közpályáról, az önálló kereseti lehetőség között a kereskedelemben találta meg a helyhez tapadás eszközét. Figyelemre méltó továbbá a szerbek arányszáma, amely a fajta szellemi értékét, mozgékonyágát és kereskedelmi iskolázottságát bizonyítja. A németiség számbeli aránya arra vezethető vissza, hogy Bácskában a németiség az őstermelő foglalkozást űzi és a városban számbeli arányához mérten kisebb részben helyezkedett el.

A kereskedőtanonc oktatás hozzásimul a kereskedelmi középiskolához, mint szerényebb tehetségű gyermek a nagyobbra hivatott testvér mellett. A hangsúlyozottabb szakoktatás ad neki súlyt és középfokú iskolahelyet az oktatási rendszerben. Ha a keresztény fajok a nemzeti erkölcsöt és magasabb tudást egyesítik, a kereskedelem lendülete érdekében, akkor ez a számszerű elhelyezkedés a nemzet jövőjében biztatónak tekinthető és az egységes kultúrszínképhez értékes összetevőt fog adni.

A középfokú iskolák közül általános műveltséget nyújtó közép-polgári osztályoknak megfelelő a népiskolára épített 4 osztályú polgári iskola. A Délvidék hatalmas iskolahálózatában szám és benépesítés szempontjából a népiskola után a legizmosabb iskolafaj, amely nemcsak a különböző gazdasági irányú szakiskolákra nyújt belépőjegyet, de kistisztviselői és polgári foglalkozásban való elhelyezkedéshez adja meg a szellemi alapot és általános műveltséget. Az egységes tanterv mellett itt is érvényesül a népiség óhajának figyelembevételé, mert nemcsak a magyar nyelvű iskolában kötelező tantárgy a német, s rendkívüli tantárgy a szerb, de e mellett a 25-

polgári iskola közül 3 német, 1 szlovák tannyelvű a magyar nyelv kötelező tanításával. A polgári iskola minden nagyobb községét műveli e sűrűn lakott területnek és magas osztálylétszámával, osztályainak párhuzamosításával igyekeznek a tanulók kultúrvágyát kielégíteni. A 25 törvényesen szervezett polgári iskola közül csak a bácsi nem működik a tanárhiányra való tekintettel. A 24 polgári iskolában 228 tanár, köztük 81 férfi és 147 nő, 7174 tanulót tanít és pedig 3052 fiút és 3622 leányt. Összesen 140 osztályban. Ha egy-egy polgári iskolát 4 osztályúnak vesszünk, akkor a 24 polgári iskola 142 osztálya 35 polgári iskolának felel meg. Viszont ha az osztálylétszám alapjául a pedagógiai elvek szerint a 40-es átlagot vesszük, akkor a 7174 tanuló 177.5 osztályt adna ki, ami ismét 44 négy osztályú polgári iskolát tenne ki.

A 24 polgári iskola tanítási nyelv szerint:

magyar (egy 4 oszt. német tagozattal)	20
német	3
szlovák	1

A tanulók nyelvi megoszlása:

magyar	3773
német	1848
szerb	479
bunyevac	281
szlovák	167
zsidó	60
horvát	37
ruszin	15
sokác	4
egyéb	14

A polgári iskola nemzetiségi megoszlása a szerbek felé mutat csak hézagot, ahol egy polgári iskola felállítása a politikai meghiggadás után esedékesnek látszik. A magyar nyelvű polgári iskola az átmeneti nyelvi nehézséget magyar nyelvi gyakorló tanfolyamokkal oldja meg és értékes eredményeket mutat fel a szellemi értékek tudatközössége felé.

A másik általános irányú középiskola az elitképző és válogató gimnázium, a magasabb rendű értelmiség nevelője és a tudományos kipallérozottsággal összekötött vezető értelmi pályák előiskolája. Amint a polgári iskola is az ország más vármegyéjéhez viszonyítva aránylagosan magasabb számban van képviselve, éppúgy a gimnázium is nemcsak egység számában, hanem tanulóinak létszámában és osztályszámában is egyike az ország legsűrűbben teletűzdelt területének.

A kirendeltség 12 gimnáziumában, amelyek közül az apatini német alapítványú gimnázium csak I—III. osztállyal, a szabadkai községi gimnázium az I. osztállyal működik, 286 tanár, (köztük 197 férfi és 94 nő) 136 osztályban 5510 nyilvános rendes tanulót oktat, akik közül 3780 fiú, 1730 leány. Ezeknek a gimnáziumoknak legtöbbször, éppen úgy, mint a polgári iskoláknál, osztálylétszámában felülmúlja a 8 osztályos gimnáziumok méreteit, mert ha a 2 csonka gimnáziumot meglevő 7 osztályával leszámítjuk, akkor a még fenn-

maradó 10 gimnázium 129 osztályából nem 10, hanem 16 nyolc osztályú gimnáziumot lehetne szervezni. Ha pedig a tanulólétszámot véve alapul a 40-es normál létszámot vesszük, akkor az 5510 tanuló-ból nem 20 teljes és 2 csonka, hanem 17 teljes 8 osztályú gimnázium kerülne ki, azaz annyi, amennyi az egész szegedi tankerületben van.

Az egyes gimnáziumok tanítási nyelvét illetőleg van:

- 9 állami magyar gimnázium 100 osztállyal, 3954 tanulóval;
- 2 alapítványi német tannyelvű 22 osztállyal, 815 tanulóval;
- 1 áll. szerb tannyelvű gimnázium 16 osztállyal, 681 tanulóval,
- 1 községi magyar nyelvű gimnázium 1 osztállyal, 60 tanulóval

A nemzetiségi megoszlásnak megfelelően a gimnáziumok nyelvi megoszlása a lakosság százalékos arányával párhuzamban áll. Ami pedig a fenti 12 gimnáziumban a nemzetiségi megoszlást illeti, azt az alábbi adatok tüntetik fel a nemzetiségi nyelvek fogyó számsorába állítva:

Az 5510 tanuló-ból:

magyar	2896
német	1028
szerb	975
bunyevác	214
zsidó	118
ruszin	76
szlovák	75
horvát	59
sokác	10
egyéb	52

A tanulók nemzetiségi megoszlása, arányítva a magyar és nem magyar tannyelvű gimnáziumok számához, arányos és megfelelő. De azt is igazolja, hogy minden iskolafajban számarányánál fogva vezető elem a magyar.

A gimnáziumok száma és népes volta nemcsak a kultúr-éhséget, de az anyagi jólétet is példázza, amely a sűrű népesség mellett a föld gazdagságát és az anyagi feltételek könnyű elérhetését biztosítja.

A gimnáziumok még küzdenek a mult hagyatékával, a szerb uralom fegyelmi nevelésének és elméleti oktatásának sajátrendűségével, szátmenetmuló zavarával, amely természetes szintkülönbséget teremt az anyaországi és a visszatért részek szellemi és fegyelmi értéke között. A munka nagyarányú és nehéz, mint minden átállítás, de a magyar fajta versenyképessége itt is megállja helyét és ve-rejttéssel siet a leszorított, félretolt helyzetből az élre jutni, amely számarányának, értelmességének és történeti jogainak is megfelel. Hisz az ő apák teremtettek itt ezeréves államot, építettek történeti multú városokat és véreztek — verejttékeztek ezért a földért, amely még romjaiban is a magyar akaratról tesz hűségnyilatkozatot. Viszont az együttélő és együttdolgozó nemzetiségeknek is testvériesüléssel megadja azt a kultúrlehetőséget, amely számarányának megfelel. A magas értelmiségi pálya az állam nyelvét nem mellőzheti, így az sem, aki ott akar életlehetőséget találni. Az egyénnek ép-ügy érdeke az államnyelv ismerete, mint a magyarságnak kötelessége a vezető pályán legalább egy nemzetiségi nyelvnek tudása.

A polgári iskola és a gimnázium mint általános műveltséget, értelmi és lelki pallérozottságot adó középiskola mellett a négy középiskola szellemi alapjára építő gyakorlati irányú iskolafajok színes változata van a kirendeltség területén.

Meglepő, hogy míg a klasszikus gimnázium oly izmosan képviselt az oktatási intézmények galériájában, a terület gazdasági jellegéhez annyira illő gazdasági, s főként mezőgazdasági irányú iskola eddig nem volt. s csak az 1941—42. tanévben nyílt meg Ujvidéken egy középfokú *mezőgazdasági tanintézet*, amely a folyó tanévben már 2 osztállyal 17 tanárral és 104 fiú tanulóval működik.

A nemzetiségi arányszám:

magyar	99
német	3
ruszín	1
szerb	1

A terület mezőgazdasági jellege a mezőgazdasági középiskola szaporítását teszi kívánatosná, hogy az értelmiségi pályák felé törekvőket arányosan ossza el a gazdasági élet területén, másrészt a középirtok üzem- és hozamképességét fokozva az értelmiség saját talaján, apái földjén találja meg független boldogulását.

Gazdasági irányú nevelést ad a négy középiskolai végzettséget kívánó 3 ipariskola, és pedig 1 gépészeti és építészeti tagozattal ellátott ipari középiskola és 2 nőipariskola, 17 osztállyal, 54 tanárral 308 tanulóval, 98 fiú, 210 leánynövendékkel.

Nemzetiségi megoszlás szerint:

magyar	143
szerb	88
német	32
bunjevác	21
szlovák	7
zsidó	5
ruszín	4
horvát	3
egyéb	5

Mindhárom ipariskola tanítási nyelve magyar, a magyar tanulók arányos túlsúlyával. Az ipari középiskola Ujvidék gyárvallalataival talál mögöttes biztosítékot, a női ipariskola pedig a nyelvi nehézségeket könnyebben kiegyenlítő gyakorlati irányzatával alkalmas a nemzetiségi tanulók foglalkoztatására és képesítésére.

Gazdasági irányú középiskolák csoportját kiegészíti még a 3 magyar tannyelvű *kereskedelmi középiskola* 19 osztállyal, 50 tanárral (34 férfi, 16 nő), 652 tanulóval, köztük 399 fiú, 252 leány. Nemzetiségi megoszlásban:

magyar	470
német	89
szerb	66
bunjevác	26
horvát	5
ruszín	3
szlovák	2
egyéb	1

A magyar anyanyelvű tanulók döntő többsége az oktatás nyelvét a gyakorlati szükségyszerűség mellett már azért is meghatározza,

mert a többi számottevő két nemzetiség: a német és szerb nemzeti-ségű tanulók száma egy külön-nyelvű kereskedelmi középiskola lét-számát nem adja. De a két nagyobb számú nemzetiség nyelvi és kereskedelmi életérdekét biztosítja az a körülmény, hogy az iskola-fajban mindkét nemzetiségi nyelv kötelező tantárgy a magyar tanu-lók számára is, hogy a gazdasági élet vérkeringésében a nyelvi megértés hiánya zavart ne okozzon.

A kereskedelmi szakoktatás kiegészül az irodák segéderőit képező női kereskedelmi szaktanfolyammal, amelyből egyenlőre csak egy működik: 9 tanárral (5 férfi, 4 nő), 36 leánytanulóval, az alábbi nyelvi megoszlásban:

magyar	28
szerb	3
zsidó	3
német	1
bunyevec	1.

A középfokú iskolák sorozatát kiegészíti 4 *liceum és tanítóképző intézet* 22 osztállyal, 74 tanárral (50 férfi, 24 nő), 674 tanulóval, köztük 312 fiú és 362 leány.

A liceum és tanítóképző közül: magyar tannyelvű 3 (2 áll., 1 rk.) 543 tanulóval, német tannyelvű 1, 131 tanulóval.

A nyanyelvi megoszlás szerint a tanulók közül:

412 magyar
156 német
52 szerb
36 bunyevec
17 szlovák
12 ruszin
4 horvát
2 sokác

A nemzetiségi népiskolákban a tanítási nyelv biztosítása végett a magyar tannyelvű állami liceum- és tanítóképzőintézetben is kö-telező a német és szerb nemzetiségi nyelv tanulása és minden tanító-jelölt, a magyar nyelvi oktatásra jogosító képesítő mellett köteles valamely nemzetiségi nyelven való tanításra jogosító tanítói okle-velet megszerezni. Ez a négy tanítóképzőintézet békés közviszonyok mellett alkalmas és elegendő lesz a népoktatásban a természetes utánpótlást biztosítani, másrészt a népoktatásban a magyar állam-vezetés elgondolását, a nemzetiségek között a régi megértést alá-támasztani.

Idesorozható még mint középfokú oktatási intézmény az 1942-ben Szabadkán megnyílt állami *óvónőkészítő intézet* egyelőre pár-huzamos I. osztállyal, 10 tanárral (4 férfi, 6 nő), 80 leány növendék-vel, és az újverbászi német alapítványi *gyermekmenhelyvezető tan-folyam*, 34 tanulóval.

A teljesség kedvéért megemlítendő még a gyakorlati készséget biztosító 3 gyors- és gépíróiskola és az esztétikai nevelés szolgálá-tában álló 7 *zeneiskola*, köztük 2 városi és 5 magán jellegű, változó tanulólétszámmal.

Ilyen gazdag változatú és nagyszámú oktató intézmény összműködése nem volna teljes, ennyi kultúrára törekvő mindkét

nembeli ifjúság tanulási vágya nem volna kielégíthető, ha az iskola-hálózat sorozatából a főiskola hiányoznék. Bár a Délvidék szélén van a magyar egyetemi város: Szeged, amely nemcsak várja, de vonzza is a fiatalságot, mégis a magyarságnak a Balkán és Kelet felé való irányító, kultúrákisugárzó hivatásának betöltésére szükségesnek látszott egy *Kereskedelmi Főiskola* felállítása. A főiskola két évfolyamú és megindulásában, a Balkán kapujában, nagy hivatású intézmény, 27 tanárral, 113 hallgatóval, köztük 97 fiú, 16 nő.

A hallgatóság nemzetiségi megoszlása:

magyar	86
szerb	14
szlovák	4
német	2
ruszin	1
külföldi	6

A Délvidék ipar-gazdasági jelentősége, a Duna, mint Balkánra menő vízi út, Magyarországon mint a nyugati művelődés és anyagi természetvények közvetítője a főiskola szükségét kézenfekvővé teszi.

A mezőgazdasági főiskola, amely a vidék termelésének racionalizálását mozdítaná elő, egyelőre csak terv, amelynek megvalósítása az illetékesek részéről anyagi áldozatra és lendítő erőre vár.

Délvidék földjén, a nemzetiségek színes együttesében, a származás, a lelki alkat, a vérmérséklet okozta különbségek nagy változatosságában a feszülő vágyak és népboldogító elméletek nagy kavardásában 450 alsó, közép és felső fokú oktatási intézménye 2835 oktató és nevelő lelkesedésén, tudásán és bölcs tapasztalatán áramlik az 119.051 tanuló lelki és szellemi síkjára az a magyar, nemes értelemben vett kultúra, amely hivatva van jobb idők testvériesülését megteremteni a felzaklatott idegekben. A magyar államvezető és fenntartó bölcsesség, ahogy ezer éven át egyensúlyt tartott a Kárpát medencében és vezető szerepét békés szellemi eszközökkel biztosította a Dunavölgy népelemei között, — bizton bizvást hisszük, — a kultúra édességének erejével, a magyar tanító becsületével biztosítani fogja ugyanazt a jövőndő századokra is.

BALOGH ÁNYOS